
AGROFORESTRY

VOOR MEER ECONOMISCHE EN ECOLOGISCHE WEERBAARHEID

DUURZAME LANDBOUW MET NATUUR

DUURZAME VERDIENMODELLEN

Er speelt veel op het moment: de stikstof- klimaat- en biodiversiteitscrisis zijn enkele voorbeelden van de uitdagingen die op dit moment spelen op het platteland. De landbouwsector kan een bijdrage leveren aan de oplossing hiervan. Veel agrarische ondernemers zijn bereid om de stap richting duurzame landbouw met natuur te zetten, maar daar moet vanzelfsprekend wel iets tegenover staan. Je kunt niet groen doen als je rood staat. Er zijn dan ook veel agrariërs op zoek naar nieuwe verdienmodellen die het mogelijk maken om op een toekomstbestendige manier te blijven boeren.

In 2021 zijn we daarom vanuit het trajectplan [Duurzame Landbouw met Natuur](#) gestart met het project '[Duurzame Verdienmodellen](#)'. Met dit project willen we bestaande kennis over verdienmodellen verspreiden, agrarische ondernemers helpen om verdienmodellen op hun bedrijf te implementeren en obstakels weg te nemen. Bovendien willen we de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen stimuleren.

In deze factsheet wordt het agroforestry systeem toegelicht, met een focus op de kansen voor een nieuw verdienmodel.

Andere factsheets die vanuit Duurzame Verdienmodellen zijn ontwikkeld:

- Biodiversiteit betaald
 - Financieringsvormen
 - GLB
 - Groene Contour
 - Korte keten
 - Pacht
 - Reststromen
 - Veen
 - Verbredingsactiviteiten
 - Water
-

AGROFORESTRY

Agroforestry is een landbouwsysteem waarbij houtige gewassen (denk bomen en struiken) worden gecombineerd met akkerbouw of veeteelt. Dit kan variëren van rijen met bomen langs perceelranden als windhaag of **voederhaag** tot boomstroken van meerdere lagen en soorten wat meer neigt richting een voedselbos.

Agroforestry biedt zowel ecologisch als economisch voordelen. Geen agroforestry systeem ziet er hetzelfde uit: het uiteindelijke ontwerp is afhankelijk van de fysieke mogelijkheden op het bedrijf (denk aan bodemsoort en grondwaterstand) en de voorkeur van de boer.

Deze factsheet neemt je kort mee in de keuzes die je kunt maken in het ontwerp en de aanleg hiervan, en geeft wat voorbeelden van hoe een agroforestry kan bijdragen aan je verdienmodel. De factsheet is al volgt opgebouwd:

1. **Waarom agroforestry?**
2. **Waar te beginnen**
3. **Keuze in boomsoorten**
4. **Directe verkoop**
5. **Huidige knelpunten**
6. **Nuttige links**
7. **Bestaande regelingen**

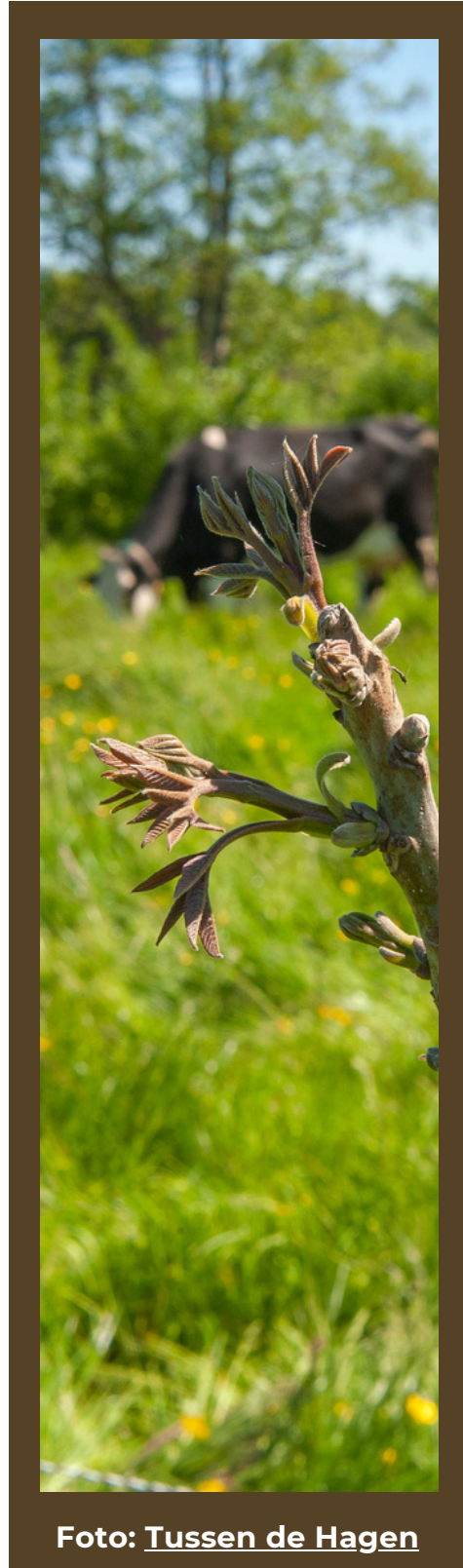

Foto: Tussen de Hagen

Waarom agroforestry?

De populariteit van agroforestry neemt toe en dat is heel verklaarbaar, aangezien het combineren van bomen met landbouw op hetzelfde perceel een goede manier is om natuur te integreren op landbouwgrond. De integratie van natuur is één van de ambities van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Bomen leveren een positieve bijdrage aan de waterhuishouding en het bodemleven, geven beschutting voor vee en dragen bij aan de biodiversiteit, wat weer ten goede komt aan de biologische en economische weerbaarheid van het boerenbedrijf.

Op veel landbouwbedrijven zijn bomen te vinden, in de vorm van houtwallen, kleine bosjes of bomenrijen. Bij agroforestry worden bomen onderdeel van het verdienmodel van de boer, denk aan: voedsel voor vee, inkomsten uit de productie van hout en voedsel, beperken van erosie en natuurlijke plaagbestrijding.

Bij de integratie van bomen moet het bedrijfssysteem aangepast worden aan de nieuwe activiteit. Bomen op het bedrijf bieden veel kansen en mogelijkheden. Er is geen standaard agroforestry-model, de uiteindelijke toepassing hangt af van de voorkeuren van agrarisch ondernemers en de opties op het bedrijf.

WAAR TE BEGINNEN

Voordat je begint aan het ontwerp van je agroforestry systeem, is het goed om na te gaan of je een vergunning moet aanvragen. Ook is het handig om te weten wanneer je met afwaardering van je grond te maken hebt (meer daarover lees je in [deze factsheet van de WUR](#)).

Vanuit LTO zijn twee stappenplannen ontwikkeld die je op weg helpen: een stappenplan voor de aanplant van bomen op landbouwgrond en een stappenplan die je door de wet- en regelgeving leidt.

Stappenplan aanplant bomen op landbouwgrond

1. Check welke bestemming jouw perceel heeft in het bestemmingsplan (www.ruimtelijkeplannen.nl): staat er in de beschrijving van de bestemming dat het planten van bomen niet toegestaan is? Zo ja, dan betekent dat nog niet dat er niets kan. Schakel een (juridisch) adviseur in en/of ga in gesprek met de gemeente wat je het beste kunt doen. Soms is het een kwestie van de juiste termen gebruiken (een boomgaard mag vaak wel waar een voedselbos niet mag). Blijft er dan toch nog een probleem met het bestemmingsplan bestaan, dan kan er een omgevingsvergunning voor strijdig gebruik of tijdelijk gebruik worden aangevraagd, of de gemeente toont zich bereid om te gedogen.
 2. Mag je volgens de regels v/h bestemmingsplan ter plekke bomen planten? Dan kan het toch volgens de algemene regels van het bestemmingsplan nodig zijn dat je een omgevingsvergunning voor niet-bouwwerken (vroeger: aanlegvergunning) moet aanvragen. Wil je bomen planten op een oever? Check of je een vergunning nodig hebt van het waterschap.
 3. Ligt jouw landbouwgrond in Natura2000 gebied? Kijk daarvoor ook op www.ruimtelijkeplannen.nl. Dan kan het zijn dat je aan aanvullende voorwaarden moet voldoen. Neem ook hiervoor contact op met je gemeente of een adviseur. Daarnaast mag de aanplant geen nesten of vaste verblijfplaatsen van vogels of andere wettelijk beschermde soorten verstoren.
 4. Pacht je de grond? Kijk naar het pachtcontract of vraag de verpachter of het is toegestaan om bomen te planten op zijn grond.
-

WAAR TE BEGINNEN

Checklist wet & regelgeving na aanplant van bomen op landbouwgrond

1. Voor het aanplanten en kappen van bomen gelden de meld- en herplantingsplicht. De regels hiervoor staan in de gemeentelijke APV en/of de Provinciale Ruimtelijke Verordening volgens de Wet Natuurbescherming. Deze herplantingsplicht geldt niet altijd voor fruit- en notenbomen.
2. Ontvang je na het planten van bomen nog betalingsrechten vanuit het GLB? Dit hangt er van af hoeveel bomen je per hectare plant (densiteitsregel) en of je vergroeningsmaatregelen toepast. Als je de densiteitsregel overschrijdt zijn er mogelijk veranderingen in de betalingsrechten.
3. Is er een waardedaling van de grond door de aanplant van bomen? Dat hangt af van de bestemming van je grond. Als de functie verandert van landbouw naar natuur daalt de waarde van je grond. Probeer er voor te zorgen dat de functie agrarisch blijft. In sommige gevallen is het mogelijk gecompenseerd te worden voor de waardedaling, bijvoorbeeld via een subsidie voor NNN, via agrarisch natuurbeheer of vanuit de **Groene Contour**.

Foto: [Hannehoeve](#)

KEUZE IN BOOMSOORTEN

De keuze voor type boom hangt af van persoonlijke voorkeur, het doel van de boom en de ecologie op het bedrijf. In het verdienmodel van je agroforestry bedrijf spelen de boomsoorten op je bedrijf een grote rol.

Productie

Vanwege de hoge grondprijzen is het interessant te kiezen voor boomsoorten die regelmatig product opleveren, denk aan fruit- en notenbomen, bessenstruiken of biomassa voor energiewinning (zoals wilgenbomen). Dergelijke bomen en struiken zijn uitgezonderd voor de Wet natuurbescherming, waardoor de grond bij deze soorten niet wordt geclassificeerd als natuur. Meer informatie over de wetgeving omtrent agroforestry in Nederland vind je in [deze factsheet](#) van de WUR.

Gelaagdheid

Wanneer je overstapt op een agroforestry-systeem, maak je in het begin veel kosten. Denk aan aanplantkosten, kosten voor plantgoed, irrigatie en het beschermen van de jonge bomen. Noten- en fruitbomen leveren de eerste jaren weinig tot niets op. Ter compensatie kun je kiezen voor een tussengewas, zoals bessenstruiken of akkerbouwgewassen. Zo creëer je meerdere lagen - oftewel gelaagdheid - op je bedrijf. Op boerderij '[Tussen de Hagen](#)' in Stoutenburg hebben ze gekozen voor bramen- en frambozenstruiken tussen de walnoten- en kastanjabomen. Een tussengewas houdt het onkruid laag. Ook maak je meer gebruik van zonlicht waardoor je meer produceert per vierkante meter.

Onderscheidend product

In je keuze voor boom- en struiksoorten, is het interessant om te kiezen voor een onderscheidend of luxe product. Zorg dat je bij de keuze van boomsoort ook een goed beeld hebt van de vraag: het is aan te raden om vooraf kort marktonderzoek te doen bij bijvoorbeeld (lokale) speciaalzaken. Daardoor hoef je geen bulk te produceren, om toch opbrengst te genereren. Denk hierbij aan frambozen, honingbes of de Japanse peer: bijzondere fruitsoorten die ze op [Fruihof de Brand](#) in Zeeland verbouwen. Ook de notenteelt is een interessante markt: de meeste noten die geconsumeerd worden in Nederland komen van buiten Europa. Noten worden vandaag de dag alleen op kleine schaal in Nederland geproduceerd: productie op grotere schaal en van hoge kwaliteit zou een interessant aanbod kunnen zijn voor bijvoorbeeld Nederlandse bakkers of speciaalzaken.

DIRECTE VERKOOP

Indien je kiest voor een boomsoort die producten levert zoals noten of fruit, is een tweede belangrijke stap de verkoop. Verkoop via een korte keten kan een meerwaarde opleveren voor je product. Er zijn verschillende manieren om dit te doen.

Zelf verkopen

Met de verkoop van je producten in je eigen winkel, schakel je de kosten van de tussenhandel uit. Ook geeft het de mogelijkheid om het verhaal achter de producten naar de consument te vertellen. Daar tegenover staan natuurlijk wel de kosten van het inrichten en uitbaten van je winkel, de ruimte, het winkelpersoneel. Op [boerderij Tussen de Hagen](#) lossen ze dit op door de winkel alleen op vrijdagen en zaterdagen te openen, of op afspraak. In de winkel verkopen ze onder andere kroketten van hun eigen runderen, en in de toekomst zullen ze hier ook noten en vruchten van hun agroforestry systeem verkopen. De Landwinkel biedt agrarische ondernemers met een eigen winkel ondersteuning. Alleen in de provincie Utrecht zijn er al meer dan 25 Landwinkels. Meer informatie over de Landwinkel en de voordelen van een lidmaatschap [vind je hier](#).

Naast je eigen winkel, zijn er nog veel andere manieren om je producten met een meerwaarde te verkopen: denk aan groenteboxen, zelfplukdagen of door met oogstaanhouders te werken.

Foto: [Hannehoeve](#)

HUIDIGE KNELPUNTEN

Huidige knelpunten voor agrariërs om aan de slag te gaan met agroforestry zijn:

- Wet- en regelgeving, waaronder herplantplicht en risico op afwaardering;
- Ontbreken van kennis, competenties en expertise;
- Arbeid die komt kijken bij het onderhoud van de bomen;
- Initiële investering en pas jaren laten omzet (walnotenbomen geven pas na 10 jaar productie);
- Afzet van de agroforestry producten.

Foto's: Tussen de Hagen

NUTTIGE LINKS

- **Gratis Kringlooplandbouwscan:** Een korte vragenlijst over jouw boerenbedrijf, op basis waarvan je te zien krijgt welke concrete stappen je met je bedrijf kunt zetten op weg naar kringlooplandbouw. Denk aan regelingen van de RVO, artikelen op Groen Kennisnet en verhalen van agrariërs die al bezig zijn met kringlooplandbouw.
- **Boomkeuze hulp matrix:** Deze tool van Agroforestry Vlaanderen helpt je op weg met het kiezen van de juiste boomsoorten op jouw erf, aan de hand van vragen over onder andere de bodemsoort en de gewenste kroonbreedte en vermarktbare opbrengst.
- **Factsheets van de WUR over agroforestry:** De WUR publiceerde onlangs tien verschillende factsheets over agroforestry, waaronder een over **Klimaatcompensatie**, over de **Financiële opbrengst** en over de samenhang tussen **Agroforestry en klimaatadaptatie**.
- **Agroforestry in Uden:** Haal inspiratie uit boeren die je voor gingen! Wilco de Zeeuw van boerderij BoerInNatuur begon met agroforestry op zijn bedrijf van 23 hectare, wat met een arme zandbodem best een uitdaging vormde. In dit filmpje vertelt hij meer over zijn proces naar een solide verdienmodel.
- Ron van Zandbrink uit Stoutenburg is in het voorjaar van 2019 begonnen met agroforestry. Hij heeft toen een eerste perceel bomen aangeplant. In februari 2021 heeft hij zijn areaal bomen uitgebreid. Inmiddels heeft hij appel, peer, hazelaar, walnoot, kastanje, honingbes, aalbes, kruisbes, framboos en braam tussen zijn koeien staan. Meer over zijn ervaringen **lees je hier**.

BESTAANDE REGELINGEN

- In de provincie Utrecht loopt het driejarige programma '**Kennisdeling Regeneratieve Landbouw**'. In drie jaar tijd werk je toe naar een plan van aanpak dat aansluit op het bedrijfsmodel. Dit programma wordt ondersteund met een financiële bijdrage van de EU en de provincie Utrecht.
 - Wil je eerst laagdrempelig starten met de aanplant van een aantal bomen? Plan Boom helpt je graag met het vinden van financiën, vrijwilligers om te helpen met planten en denkt mee met boomsoortkeuze. Vul bij interesse **dit formulier** in of neem contact op met Isabel Kruisheer: i.kruisheer@nmu.nl.
 - Wil je bijdragen aan een onderzoek naar de effecten van agroforestry op biodiversiteit, bodemeigenschappen en koolstofopslag? Voor de **PPS Verdienmodellen Agroforestry** is de provincie Utrecht nog op zoek naar agrariërs. Deelnemers worden ondersteund bij het ontwerp en de aanleg van een agroforestry systeem. Neem bij interesse contact op met Nienke Gerrits via nienke.gerrits@provincie-utrecht.nl.
 - Op de website **Agroforestry Nederland** vind je een overzicht van projecten met linkjes naar projectwebsites en contactpersonen.
 - **Plattelandscoaches**: Ben je enthousiast geworden en denk je er aan om agroforestry op (een deel van) je bedrijf toe te passen, maar ga je graag nog in gesprek met een expert? Via LaMi kun je je opgeven voor een gesprek met een plattelandscoach: zij bieden 25 uur aan coaching en specialistische advies ter beschikking. Je hoeft geen eigen bijdrage te betalen. Heb je aan die 25 uur niet genoeg? Dan zijn er nog eens 18 uren beschikbaar waarvoor een eigen bijdrage geldt van 35 procent (bij een uurtarief à 92 euro).
 - Vanuit het ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) kan financiering aangevraagd worden voor het behoud of de realisatie van agrarische natuur. Meer over het ANLb lees je in **deze folder van BoerenNatuur**. Voor de aanleg is er nu een **subsidie van de provincie Utrecht** open.
-

AGROFORESTRY

VERDIENMODELLEN DUURZAME LANDBOUW MET NATUUR

Duurzame Landbouw met Natuur

Deze factsheet is onderdeel van het trajectplan [Duurzame Landbouw met Natuur](#). In het trajectplan Duurzame Landbouw met Natuur gaan we op zoek naar slimme maatregelen op het boerenbedrijf voor een sterkere verbinding tussen landbouw en natuur. Maatregelen die biodiversiteit versterken en tegelijkertijd een rol spelen in het verbeteren van de bedrijfsvoering. Door het ontwikkelen van slimme combinaties tussen landbouw en natuur nemen natuurwaarden toe en krijgt de landbouw een sterker toekomstperspectief. Voor landbouw die de natuur spaart, die zorgt voor natuur maar ook slim gebruik maakt van natuur.

Duurzame Landbouw met Natuur is een samenwerking tussen LTO-Noord, Natuurmonumenten, de agrarische collectieven, Landschap Erfgoed Utrecht (LEU), Staatsbosbeheer, Utrechts Particulier Grondbezit (UPG), Utrechts Landschap en de Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU). Het is een gezamenlijk zoekproces: van het samenstellen van passende maatregelen op het boerenerf tot een pilot in de groene contour.

Voor meer informatie over [het trajectplan](#) kun je contact opnemen met Edwin Blankevoort: eblankenvoort@ltonoord.nl.

Het trajectplan Duurzame Landbouw met Natuur wordt mede mogelijk gemaakt door subsidie in het kader van het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) en de provincie Utrecht.

